

Kart i bakpermen!

Naturkart: Fra Sognsvann til Båntjern

Hilde Friis
Naturvernforbundet i Oslo og Akershus

Utsikt fra
eventyrskogen!

Hvite nøkkeroser
i Båntjern!

**Bli med - litt vest
for Sognsvann er
skogen annerledes!
Opplev elgens skog
eller se
nøkkerosene flyte
uforstyrret!**

Vi har delt innholdet i heftet i tre: Planter og dyr
Kulturminner
Eventyrskog

Hver av delene har sine spesielle
elementer som det kan være morsomt
å legge merke til!

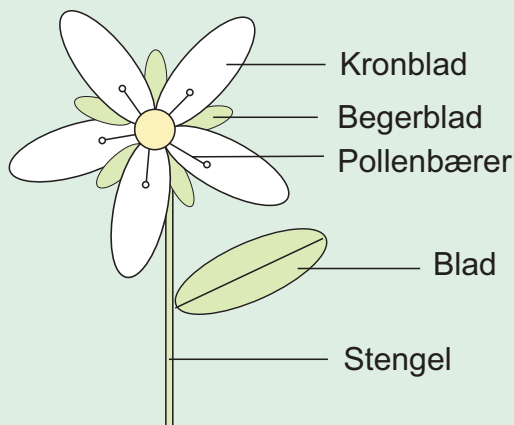

Naturvernforbundet i Oslo og Akershus

www.noa.no

Innhold

Biologisk mangfold.....	3
Hva er et naturkart?.....	3
Hva er et vegetasjonskart?.....	3
Post 1 Rik strand-sumpskog.....	4
Post 2 Svartor-sumpskog.....	5
Post 3 Kulturminner.....	6
Post 4 Furuskog på kalkrik grunn.....	7
Post 5 Båntjern.....	8
Post 6 Furuskog med lav og lyng.....	9
Post 7 Granskog med høye stauder.....	11
Post 8 Granskog med lave urter.....	12
Post 9 Granskog med blåbær.....	13
Post 10 Eventyrskog.....	14
Vegetasjonskart med natursti.....	16
Post 11 Gråorskog.....	17
Treslag i området.....	18

Ordforklaring

Jordstengel - underjordisk del av stengel (ikke rot).
Kjertel - et lite organ som skiller ut stoffer.
Kjertelhår - hår med klebrig, ofte kuleformet spiss.
Sambu - både hann- og hunn-blomster på samme plante.
Særbu - hann- og hunnblomster på forskjellige planter.

Hvordan komme dit?

Med t-bane: Linje 3 til Sognsvann eller linje 1 til Vettakollen.
 Med buss: Linje 25 til Kongleveien
 Med sykkel eller bil: Utfartsparkeringsplass ved Sognsvann

Takk

En stor takk til alle som har bidratt i arbeidet med dette heftet! Knut Hammervold i Bydel Nordre Aker har vist stort engasjement for prosjektet helt fra starten av. Sigmund Skeie har registrert eventyrskogene, bidratt med bilder og innspill til teksten innenfor dette området. Guri Grue Carlsen ved Krinsjø skole har vært til god hjelp med den pedagogiske utformingen. Lutvann skole og Norsk Botanisk forening har stilt bilder til disposisjon. Gjermund Andersen og Laila Holmen har bidratt administrativt. Gjermund Andersen har også bidratt med faglige innspill til eventyrskogsdelen.

Vi takker også for finansiell støtte fra Friluftsetaten/ Kultur- og idrettsetaten, Byrådsavdeling for miljø og samferdsel samt Bydel Nordre Aker!

Foto: Hilde Friis (hvis ikke annen er nevnt)
 Layout: Hilde Friis

Kilder

Berg, G. A., (1980) Floraen i farger 1. H. Aschehoug & Co.
Direktoratet for naturforvaltning (undervisningssider): www.ungute.no
Fremstad (1997) Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12: 1-279.
Kummen, T. & Larsson, J. Y. (1990) Vegetasjonskart for Oslo. Oslo kommune, etat for miljørettet helsevern.
Lid, J. & Lid, D.T. (2005) Norsk flora. 7. utgave ved Reidar Elven. Det Norske Samlaget
Lindbekk, B. (2000) Våre skogtrær -I natur, litteratur og tradisjon. Omega forlag.
Mosberg, B., Stenberg L., Ericsson, S. (1995) Gyldendals store nordiske flora. Norsk utgave. Gyldendal Norsk forlag.
Naturarkivet: www.naturarkivet.no
Norsk botanisk forenings plantefotoarkiv: www.nhm.uio.no/botanisk/nbf/plantefoto/index.htm
Norsk zoologisk forening: www.zoologi.no
Oslo byleksikon (2000) Knut Are Tvedt (red.) Kunnskapsforlaget.
Ryvarden, L. (red.) (1993) Norges planter. J.W. Cappelens Forlag.
SABIMA-seminar om ny lov for biologisk mangfold: Professor Nils Chr. Stenseth, UiO: Hva er nødvendig av arealer for å sikre det biologiske mangfoldet?
Stordal, J. (1977) Soppene i farger. H. Aschehoug & Co.
Tinggaard, K. A. (1982) Fuglene i farger. H. Aschehoug & Co.
Turweb: http://www.turweb.net/peder_anker.htm

Biologisk mangfold

Vi vil vise deg noe av den store variasjonen som finnes selv på dette lille området. I Norge finnes det så mye som 60 000 ulike dyre- og plantearter. Allikevel er dette bare en liten del av alle artene som finnes i verden.

Forskerne blir stadig mer overbevist om at en av de største truslene mot naturen i dag er menneskers utbygging. **Det forsvinner et lite stykke Norge hver dag!**

Arter forsvinner ikke alltid med en gang selv om man ødelegger store deler av leveområdet. Men etter en tid kan artene likevel dø ut. **Det er farlig å være få.** Når det er få individer igjen av en art skal det bare en tilfeldighet til for at den dør ut. Det er også viktig at de områdene som er igjen, er sammenhengende. Da kan dyr og planter av samme art holde kontakten med hverandre og formere seg.

Men hva kan så du gjøre? Hvorfor forteller vi dette til deg? Fordi du betyr noe! Fordi hver og en av oss har et ansvar for hvordan det går med naturen vår. Vi ønsker å dele naturgleden med deg fordi: Det vi er glad i - det har vi lyst til å verne om!

Hva er et naturkart?

Naturkartene er et prosjekt fra Naturvernforbundet i Oslo og Akershus. I 2005 lages det naturkart i 6 bydeler i Oslo (Alna, Bjerke, Grorud, Nordre Aker, St. Hanshaugen og Stovner). I utgangspunktet inneholder de informasjon som er bygd opp rundt et **vegetasjonskart**. I Bjerke, Alna og Nordre Aker har vi i tillegg fått med informasjon om eventyrskog. I Bjerke og Nordre Aker også om kulturminner.

Hva er et vegetasjonskart?

Er ikke skog bare skog? Kan det være noe system på **hvor** ulike typer skog finnes? Alle ville planter lever i en konstant konkurranse med hverandre. De må konkurrere om vann og næringsstoffer til røttene sine og om å få lys til bladene sine. Den planten som er best tilpasset miljøet på voksestedet vil vinne denne kampen. Hvilke planter som vokser i et område bestemmes av **økologiske faktorer**. Økologiske faktorer er f. eks. vanntilgang, klima, snødekke, berggrunn, jordsmonn og næring, og ikke minst dyr og andre planter. De plantene som vokser et sted er de som utnytter og tåler de økologiske faktorene best på akkurat det stedet. I områder som har fått utvikle seg gjennom noen hundre år er det derfor langt fra tilfeldig hvilke planter som vokser hvor. Planter som har noenlunde samme krav til miljøet, og som samtidig er tilpasset hverandres tilstedeværelse, vil vokse på samme sted. De danner det vi kaller et **plantesamfunn** eller en **vegetasjonstype**. Det er disse du kan finne igjen på **vegetasjonskartet**. Vegetasjonskartet kan for eksempel fortelle deg hvor du finner blåbær!

Vegetasjon varierer, men ikke alltid etter skarpe grenser. Det er derfor ikke sikkert du ser noe tydelig skille akkurat der streken går på kartet. Men tenk på områdene samlet, vil du nok se at det er forskjell på dem.

Giftig/ Spiselig

Noen av plantene vi finner underveis er spiselig og også veldig gode. Men vær oppmerksom! IKKE SPIS noe FØR du er HELT sikker på hva det er og at det er spiselig! Mange planter som er spiselige kan ligne på planter som er giftige.

Plukking

Det kommer andre etter deg! Ikke plukk plantene på postene!

ISBN-13: 978-82-90895-21-6

ISBN-10: 82-90895-21-6

Post 1 Rik strand-sumpskog (G7)

Denne typen vegetasjon kan variere mye fra sted til sted. Den finnes i kanten av næringsrike vann, gjerne med dyrka mark innenfor. Ofte er det tette, ugjennomtrengelige kratt. Krattene består av gråselje, oretrær og vier i tillegg til bjørk. Under disse finner vi typisk taker, mjødurt, ulike snelle-arter og kattehale.

I strand-sumpskogen **akkurat her** finner vi: gråor, svartor, bjørk, gran, ask, trollhegg, hegg, gråselje, sommerek, selje og rogn.

Bjørk *Betula sp.* Stort tre, 7-20 m. Hvite stammer med svarte felter. Bladstilk halvparten så lang som bladplate. Rakler som sprer pollen før løvsprett. Kan brukes til garnfarging. Garnet får da en klar gul farge.

Mjødurt *Filipendula ulmaria* 50-100 cm høy. Blad oftest hvitfiltete under. Nedre blad med 3-5 par store sidefinner og en litt større, oftest treflika endefinne. Små gulhvite blomster. Sterk lukt. Blomstrer i juni-juli.

Foto: Egil Bendiksen

Hvitveis *Anemone nemorosa* 10-30 cm. Krypene jordstengel. Tre langskaftete stengelblad, dypt treflikete eller tredelte. Blomsten ofte rødfiolett. Pollenknapper gule. Blomstrer april-juni.

Skogstjerne *Trientalis europea* 5-20 cm. Flerårig. Kronen er hvit med fem-syv fliker. Blomstrer i mai-juli. Frøkapselen er kulerund og har mønster som en liten fotball.

Skogsnelle *Equisetum sylvaticum* 15-60 cm. Denne planten har noen "blad-skudd" og noen skudd for å kunne formere seg. "Blad-skuddene" er ru og har forgreinet greiner. Se så grasiøst de bøyer seg!!

Ser du **gråoren**? Denne vil du se igjen og få høre mer om i gråor-skogen!

Post 2 Svartor-sumpskog (G6)

Mange av trærne i denne skogen er svartor. Vi finner også gjerne trær av gråor og/eller gran og bjørk. Trærne står ofte på høye tuer. Denne vegetasjonstypen trenger svært mye fuktighet. Ofte kan vi se at trærne har røttene sine oppå bakken. Det gjør de for at røttene skal få luft, ikke bare vann. På skogbunnen vokser gjerne bekkeblom, mjødukt og myrkongle. Du ser kanskje at denne vegetasjonstypen ikke skiller seg så mye fra forrige post. I svartor-sumpskogen **akkurat her** finner vi: svartor, bjørk, gran, furu, trollhegg, ask, rogn og selje.

Foto Norman Hagen

Svartor *Alnus glutinosa* Tre med mørk gråbrun, oppsprukket bark. Bladene er mørkegrønne og glatte. De er ikke spisse i tuppen som gråor, men er butte eller med et innsnitt i bladspissen. Bladene til svartor er spesielt næringsrike. Står et svartortre i vannkanten, vil det derfor gi gode forhold for fugl og fisk.

Bukkeblad *Menyanthes trifoliat.*

15-40 cm. Flerårig. Hvert blad består av tre små-blad som er koplet sammen. Traktformet krone med hvite hår innvendig. Vokser på våte steder og blomstrer i juni-juli.

Myrkongle *Calla palustris* 15-40 cm. Blad hjerteformet og med langt skaft. Stort hvitt "blad" er buet rundt det som egentlig er blomstene! Ser ikke denne hvite "blomsten" flott ut? Blomstrer i juni-juli.

Myrhatt *Potentilla palustris* 20-50 cm. Beger- og kronblad purpurrøde. Vanlig på våt, næringsfattig jord. Blomstrer i juni-juli.

Bekkeblom *Caltha palustris* 10-40 cm. Bladplater 5-8 cm brede, blankt mørke grønne. Blomster 2-5 cm brede, mørkegule. Frøet er laget slik at det lett skal kunne spre seg med vann. Blomstrer mai-juni. Vanlig på våt, næringsrik jord.

Post 3 Kulturminner

Foto: Sigmund Skeie

Ankerveien

Peder Anker (1749 –1824), var sønn i en av Christianias mest velstående handelsfamilier. Hans far, Christian Anker, kjøpte i 1720 halvparten av skogen som tilhørte Nordmarksgodset. Den andre halvparten gikk til kjøpmann Jens Hiort.

I 1791 startet arbeidet med å lage veiforbindelse mellom Bærums Verk via Fossum til Maridalen. Veien sto ferdig i 1793 og ga Anker mulighet til å transportere rujern fra masovnen ved Bærums Verk til stangjernhammeren han hadde i Maridalen. Deler av den opprinnelige eksisterer fortsatt.

Peder Anker var for øvrig generalveiintendant i Akershus fra 1798. I denne stillingen ledet han mesteparten av veibyggingen i Norge.

Han var en av "Eidvollsmennene" og statsminister fra 1814 - 1822.

Gamle gruver

Har du sett at det er nedgang til gruver i dette området når du har gått tur? **(Gruvene ligger ikke akkurat her, men de er merket av på kartet!)**

På midten av 1500-tallet startet man å vinne ut jern fra berget her!

Utvinningen ble startet av Sogneberg Jernbruk. De første uttakene var på østsiden av Sognsvann. Malmen ble bragt inn til en av tre smeltehytter som ble bygget langs Akerselva. Etter hvert ble det også tatt ut malm vest for Sognsvann.

I området er det flere steder blitt tatt ut jernmalm:

Sogn gruve

Gaustad gruve

Ny Gaustad gruve (Vettakollen skjerp)

Riis skjerp (Båntjern skjerp)

Sogn gruve ligger inngjerdet nordøst for parkeringsplassen på Sognsvann.

Gruvegangen svinger seg ned i fjellet. Den har flere åpninger til dagen.

Gaustad gruve ligger omtrent midtveis mellom Sognsvann og Båntjern. Den består av en ca. 70 m lang stoll (tunnel) fra 1803. Denne går inn til en stor synk (et 20 m dypt hull fra overflaten). Synken er kanskje fra 1500-tallet. Den ble delvis gjenfylt av sikkerhetsgrunner i 1967. Både Sogn og Gaustad gruve har vært drevet flere ganger.

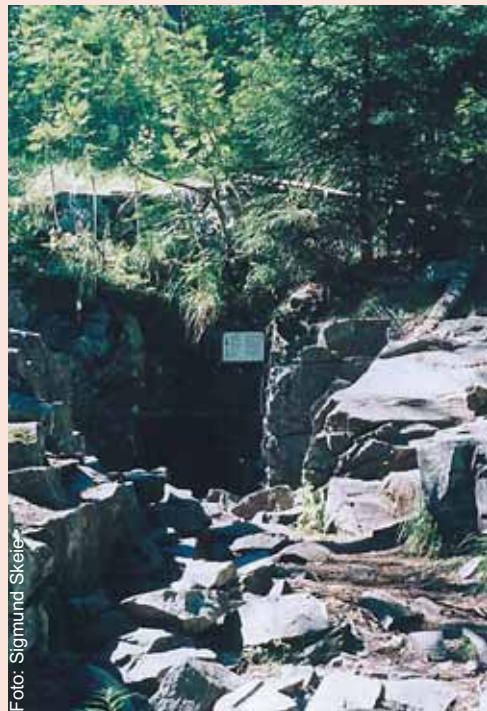

Foto: Sigmund Skeie

Vettakollen skjerp ligger nærmere Båntjern. Dette er en 16 m dyp, skikkelig inngjerdet gruve. Den ble drevet første gang på 1700-tallet. Riis skjerp er antagelig fra ca. 1800. Det ligger der veien til Vettakollen tar av fra Ankerveien.

Ved gruvene viser kompasset "galt" pga. jernmalmet i fjellet og gamle tippemasser. Dette skyldes at jernmalm er magnetisk.

Da Peder Anker overtok rettighetene i 1798, hadde driften sannsynligvis ligget nede i 200 år. Gruvedriften ble lagt ned på nytt i 1854. Da hadde det vært drift også ved Riis skjerp. Det ble igjen forsøkt drift ved Ny Gaustad gruve (Vettakollen skjerp) i 1906-07. Siden har gruvene ikke vært drevet.

Foto: Sigmund Skeie

Ordforklaringer

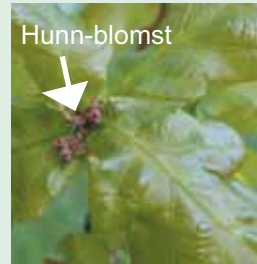
Et skjerp - en rettighet på å ta ut verdifulle bergarter eller mineraler fra et bestemt område.

Stangjern – er det vi kaller stål
Stangjernhammer - hamret ut støpjern til stangjern

Post 4 Furuskog på kalkrik grunn (C1)

Denne skogen vokser på tørre steder på kalkrik jord. I denne typen skog finner vi en del av de samme artene som vi senere skal se i furuskog med lav og lyng. Røsslyng er et eksempel. Men i tillegg finner vi en del andre arter som bare kan vokse når de har nok kalk/ næring. Eksempler på dette er liljekonvall, knollmjødur, hengeaks og markjordbær. Edle løvtrær som alm, lind, hassel og sommerekik kan også finnes slike steder. I skogen **akkurat her** finner vi: furu, gran, sommerekik, hassel, spisslønn, rødhyll, osp, bjørk, trollhegg, selje, gråor og hegg. **Furu** - se post 6!

Sommerekik

Quercus robur

Tre 5-15 m. Bladplaten har rett eller hjerteformet grunn. Bladstilken er kort. Eikenøtter ble brukt til å mate høns under 2. verdenskrig.

Knollerteknapp *Lathyrus linifolius* 15-35 cm. Vokser i skog, hei og rasmark. Flerårig. Blad uten klengetråd. 2-4 par småblad. Disse er blågrønne under. Klase med 3-6 blåfiolette blomster. Blomstrer i mai-juni.

Hengeaks *Melinca nutans* 30-60 cm. Rue strå. Blad ca. 4 mm brede, korte og stive. De er blanke på undersida og matte på oversida. Småaks er rødbrune, runde i toppen. Blomstrer i mai-juni.

Markjordbær *Fragaria vesca* 5-20 cm. Lange utløpere. Blad trekoplete, midt-tanna på endesmåbladet er like lange eller lengre enn de andre. Blomster-skaftet har tiltrykte hår. Kronblad 4-6 mm lange. Jordbæret løsner lett. Blomstrer i mai-juni. Bær i juni-juli.

Liljekonvall *Convallaria majalis* 10-25 cm. Blad blankt grønne, avlange og langskaftete. Skaft fra jordstengelen med en ensidig klase av hvite klokkeblomster. Blomster velluktende. Bær røde. Giftig. Blomstrer mai-juni.

Foto: Egil Michaelsen

Lathyrus linifolius
Foto: Egil Michaelsen

Foto: Pål Kleivan

Liljekonvall

Post 5 Båntjern

Båntjern er svært viktig for å ta vare på biologisk mangfold. Tjernet er naturlig fisketomt. Her er det funnet vanlig frosk, padde, edelkreps og dessuten en sjelden snegle.

Foto: Lutvann skole

Foto: Lutvann skole

Foto: Lutvann skole

(Vanlig) frosk *Rana temporaria* vanligvis 7-8 cm (kan bli 10 cm). Fargen er svært variabel, avhengig av oppvekstområde og levested.

Vanligvis er den brun eller olivenbrun med mørke mønstre. Om våren får hannene i tillegg et svakt blåskjær. Vanligvis er buken marmorert og snutepartiet nokså butt. Frosken har kraftige bakbein og beveger seg ved lange hopp. Den treffes helst i nærheten av vann eller fuktige

grøfter. Den er oftest framme etter mørkets frambrudd eller etter regnvær. Frosken gyter (mange individer sammen) i smådammer, tjern eller i større vann i april-mai. Sangen kan høres midt på dagen eller fra skumring og utover natta. Den består av et knurrende, snorkende eller rullende «rrruuo» (bass) når flere hanner synger sammen. Lyden kan minne om lyden fra ei motorsag. Selv om lyden er nokså svak, kan den høres på 50 m avstand. Larvene omdannes til frosker i juli-oktober.

Flaskestarr *Carex rostrata* 30-120 cm. Strå tykke og slette. Blad blågrønne, stive og renneformete. Grønngul eller gul frukt, 5 mm lang. Men hva har den med flasker å gjøre? Bladfargen ligner litt på fargen på en grønn flaske, gjør den ikke?

Flaskestarr

Kvinand *Bucephala clangula* 38-50 cm lang. Når kvinanda flyr høres en hvinende lyd (kvin). Dette har gitt fuglen navnet sitt. Hodet til hannen matt brunt med en hvit flekk. Den hekker ved innsjøer og elver i det meste av landet. Reiret legges helst i hule trær. Dykker etter mat.

Kvinand

Stokkand *Anas platyrhynchos* 57 cm lang. Vanlig ved vann fra kysten til fjellet over det meste av landet. En del trekker til De britiske øyer og Kontinentet, mange overvintre langs kysten. Stokkender dykker vanligvis ikke etter maten. I stedet siler den mat ut fra vannet mens den svømmer omkring.

Stokkand

Gul nøkkerose *Nymphaea lutea* Blad store, opp til 40 cm lange. Bladene har grønn, glatt underside. Se så fint de flyter! Er det ikke rart at blader kan flyte sånn? Det kan de fordi de har tilpasset seg å vokse i vann gjennom lang, lang tid.

Hvit nøkkerose *Nymphaea alba* Bladplate 10-30 cm. De har rødlig underside. Vokser i små vann, lune viker og rolige elver. Blomstrer i juni-august.

Post 6 Furuskog med lav og lyng (A2)

I denne skogen står trærne ofte spredt. Det gjør at det blir mye lys. Ved siden av furu finner vi ofte osp, rogn og gran. Vi finner gjerne denne vegetasjonstypen på knauser og åsrygger med tynt jordlag. Der er det tørt og næringsfattig. Skogen vokser seint. På skogbunnen finner vi typisk: Røsslyng og krekling, ulike arter av lav, samt sigdmoser. I furuskogen **akkurat her** finner vi: Furu, gran, rogn, bjørk, osp, selje, sommereik og villapal.

Tyttebær *Vaccinium vitis-idaea* 5-15 cm. Tyttebær er en art vi også ofte finner i denne typen skog. Bladene er vintergrønne, blanke og tykke med nedbøyd kant. Undersiden er lysere og prikkete (kjertler). Blomstrer i mai-juni. Frukt i august-september. Smak da vel! Eller ta dem med hjem og lag syltetøy - til pannekaker for eksempel!

Hunn-blomst

Hann-blomst

Kongle

Foto: Norman Hagen

Furu *Pinus sylvestris* Stort tre med lange, parvise nåler. Sambu. Det har røde hunnblomster som senere blir til kongler og gule hannblomster.

Spettesmie

Knuskkjuka

Knuskkjuka *Fomes fomentarius*. Fruktlegemene (det vi ser av soppen) er treharde, hov-formede. De er 15-30 cm nederst og 10-20 cm tykke. Oversiden først leirbrun, senere glinsende sølvgrå. Porelaget (undersiden) først gråhvitt, senere mørkere gråbrunt. Soppen er uspiselig. Fra soppens kjerne får man ”knusk”. Det er et lett-antennelig materiale som har vært brukt siden steinalderen til å fange opp gnistene ved ildslagning. Vokser typisk på bjørk.

Spettesmie – det kan hende du klarer å finne en slik! Denne spettesmia fant jeg under kartleggingen. Flaggspettene plasserer gjerne furukongler slik. Når konglen står fast er det enklere for flaggspetten å hakke ut frøene.

Elgbeita rogn

Elgbeita rogn

Visste du at elgen er glad i rognetrær? Den spiser gjerne så mye nye skudd at rognetrærne i marka har vanskelig for å vokse opp og bli store! Dette treet er spist av på den måten. Om sommeren skyter det nye skudd, men disse spiser elgen ofte i løpet av vinteren. Derfor blir det ikke større en ”passe beitehøyde” for elgen.

Røsslyng *Calluna vulgaris*.

10-30 cm. Små, nålformete blader i fire rader. Beger rødfiolett og større enn kronen. Blomstrer i august-september. Te av røsslyng har blitt brukt som sovemedisin.

Elgmøkk

Elgmøkk

I vintersesongen ser elgmøkk slik ut. Om sommeren får elgen mer tilgang til alskens grønt og får adskillig ”løsere mage”. Hvis du ser nøye etter når du går i skogen, klarer du kanskje å finne slike som dette?

Post 7 Granskog med høye stauder (C4)

Denne granskogen er frodig og har et stort artsmangfold. Det må være både næringsrikt og fuktig for at denne typen skog skal kunne vokse. Typisk er høye stauder som tyrihjel, turt og enghumbleblom. Andre arter vi gjerne finner er fugletelg, ormetelg, kranskonvall og vill-rips.

I akkurat denne granskogen finner vi: gran, osp, ask, hassel, furu, bjørk, gråor, rogn og svartor.

Trollbær *Actaea spicata* 30-60 cm. Flerårig. Nedre blad store, tre ganger delte. Hvite firetalls-blomster i klase. Disse har lange sprikende støvbærere. Giftig, men i små doser har den blitt brukt i folkemedisin. Blomstrer i juni.

Skogstorkenebb *Geranium sylvaticum* 15-60 cm. Stengel rund og litt kjertelhåret. Blad dypt fliket. Det har brede, fliker med kort spiss. Blomster 2,5-3 cm brede, rødfiolette og lyse i midten. Stoffer fra denne kan brukes i hudkremer for å lege sår. Blomstrer juni-juli.

Tyrihjel *Aconitum lycoctonum* 1-2 m. Stengel grov, dunhåret. Store blad med 5-7 dype fliker. Blåfiolette, hjelmlignende blomster i lang klase. Blomstrer i juli-august. Giftig!

Tysbast *Daphne mezereum* 50-150 cm. Liten, fågreinet busk med lysegrå, seig bark og en dusk snaue, lysegrønne blad i toppen av kvistene. Blomstrer på bar kvist om våren (mars-mai) med rosa, velluktende blomster. Men pass deg! Planten er giftig!

Kranskonvall *Polygonatum verticillatum* 40-100 cm. Lange, lansettformete blader i kranser. 3-8 blad i hver krans. Stengel litt kantete. Blomster som regel to og to sammen i hvert blad-hjørne. Blomstrer i mai-juni.

Foto: Dag Fosse

Kranskonvall

Post 8 Granskog med lave urter (C2)

Denne skogen vokser på tørre steder i kalkrik jord. Derfor er den artsrik. I denne typen skog finner vi en del av de samme artene som i granskog med blåbær. Men i tillegg finner vi en del andre arter som bare kan vokse når de har nok næring og kalk. Eksempler på dette er teiebær, blåveis, kantkonvall og markjordbær.

I skogen **akkurat her** finner vi: gran, furu, rogn, bjørk, hassel, osp, sommerekik, gråor, ask og trollhegg.

Maurtue

”Liten? Jeg? Jeg fyller meg selv fra topp til tå – fra øverst til nederst – fra innerst til ytterst. Er du større enn deg selv, kanskje?” (fritt etter Inger Hagerup). Mauren er et insekt. Alle insekter har seks bein. Mauren bygger tuer av barnåler i skogen. De fleste maurene i en maurtue er små arbeidere, men det er også dronninger og hannmaur. På en varm dag når sola steker i juni kan du se mange ganske store maur med vinger. Det er dronningene og hannmaurene som er ute og svermer. Mauren holder små bladlus som ”husdyr”. Bladlusene melkes for å få sukker.

Blåveis *Hepatica nobilis* 10-15 cm. Flerårig. Blad tykke og trelappete, først dunhårete, siden snaue, står grønne om vinteren. Tre silkelodne svøpblad sitter som et beger under blomsterbladene. Blå blomsterblad, av og til hvite eller røde. Ser du all blåveisen som er her i nærheten av maurtua? Det er ikke tilfeldig. Blåveis spres av maur. Blomstrer i april-mai.

Hann-blomster på gran

Foto: Jan Wesenberg

Grankongler

Grantreet har både hunn- og hannblomster. Begge er røde. Hunnblomstene blir til lange kongler. Noen ganger når vi går i skogen finner vi grankongler som er spist på. Ulike dyr spiser forskjellig. Når vi finner en konge i skogen kan vi finne ut hvilket dyr som har vært der. Mus spiser konglestilken helt ren. Ekorn lar det stå igjen litt kjafser. Hakkespetter stikker nebbet sitt inn etter frøet under hvert kongleskjell. Derfor er det stor plass mellom kongleskjellene og konglestilken når en hakkespett har vært der.

Firkantperikum

Hypericum maculatum

Foto: Norman Hagen

30-50 cm. Firkantet stengel. Butte begerblad. Kronblad gule med svarte kjertler som prikker eller striper. Klarer seg best når det beites. Blomstrer juli-september.

Kantkonvall *Polygonatum odoratum* 15-45 cm. Stengel lutende, kantete. Blad eggformete i tett rekke. Hvite rørformete blomster med vaniljelukt. Disse sitter oftest enkeltvis. Blomstrer mai-juni.

Foto: Norman Hagen

Post 9 Granskog med blåbær (B2)

Denne granskogen er ganske næringsfattig. Derfor er det ikke så mange ulike planter som kan leve her. Dette er dessuten den vanligste skogtypen i Osloområdet. Men skogen har allikevel mange muligheter! Hva med en blåbærtur? Eller å søke ly under et grantre når det regner? Skogbunnen er dekket av blåbærlyng og moser. På lysåpne steder er det mye av en gress-art som heter smyle. Andre vanlige planter er maiblom, skogstjerne, stri kråkefot og linnea.

I akkurat denne granskogen finner vi gran, bjørk, furu, osp, rogn, selje og sommerekik.

Blåbær *Vaccinium myrtillus* 30-70 cm. Grønne, kantete stengler. Bladene har takket rand og faller av om høsten. Krona rødlig, bær blåsvart. Både blomst og bær er spiselige og har søt smak. Blomstrer mai-juni. Bær i august. Plukk da vel!!

Einstape *Pteridium aquilinum* 40-100 cm. Stor, grønn bregne som vokser mange ulike steder. Finnes både i Russland, Øst-Asia og Nord-Amerika! Disse bregnene står ofte tett sammen slik at det blir en vannrett flate av blader.

Rogn *Sorbus aucuparia* 3-10 m. Tre eller stor busk. Blad med 6-8 par finner. Endefinnen ikke større enn de andre. Hvite blomster. Røde bær som kan brukes til å lage rognebærgelé eller rognebærgrøt. Blomstrer i mai-juni.

Smyle *Deschampsia flexuosa*. Har du tenkt at gress var gress og at det var likt alt sammen? Visste du at det finnes 160 forskjellige arter av gress i Norge? Smyle er en av disse. Den er 20-70 cm høy. Bladene er rullet sammen og smale som en tråd. De står i glisne til tette tuer.

Post 10 Eventyrskog

Dette er ikke en vegetasjonstype slik som de andre typene skog du har møtt på turen! Denne måten å beskrive skog på handler om opplevelse.

Marka på sitt beste

Eventyrskogene har alt turgåeren kan ønske seg. Her finner du stillheten, de dype, trolske skogsrommene, skog med et naturlig preg, med variasjon, med kronglefuru og skjørtegran, dypgrønne mosematter med urørt morgendugg. Her har du dype søkk og granlier, men også skrinne koller med vid utsikt. Myrer og skjulte tjern og kilder frisker opp landskapet, mens eventyrstiene binder dem sammen og bringer deg videre. Eventyrskogene er Marka på sitt beste.

Hva er en eventyrskog?

All "skog" er ikke skog. Det er stor forskjell på skog, på skogen slik naturen stiller den, og slik vi mennesker holder på. Og det er stor forskjell på skogen slik vi stelte den før, og slik vi stiller den nå. Stort sett er skogene i ferd med å bli kjedeligere og mindre varierte som følge av at alle trærne stelles helt likt. Da blir det mindre rom for fantasien. Kunne Asbjørnsen greid å gå seg bort en sommernatt på Krokskogen i vår tid? Ville Kittelsen funnet inspirasjon til sine eventyrtegninger? Hvor i Marka kan vi ennå søke skogmystikken, opplevelsen av eventyr? Hvor er de myke, grønne mosemattene, kronglefuruene og skjørtegrana, hvor er gammelskogen, ja hvor er i det hele tatt Markas siste eventyrskog?

Det vi kaller **en eventyrskog er** et skogområde som har spesielt høy verdi for friluftsliv og opplevelse. Vi tror at alle som oppsøker en eventyrskog vil være enige om at det er noe spesielt ved dem. De skiller seg gjerne tydelig ut fra omkringliggende områder fordi de har mye gammel skog og stor variasjon.

For å registrere eventyrskogene, har vi måttet lete etter en del egenskaper ved området, ved skogen og ved vår egen opplevelse av området. Her er noen bilder og beskrivelser av de egenskapene ved dette området i tilknytning til Båntjern som gjør at vi syns det fortjener å kalles en eventyrskog. Dette fant vi. Hva finner du?

Foto: Sigmund Skeie

Uberørt og naturlig

Når vi går på tur liker vi at landskapet er naturlig. Opplevelsen av uberørthet i skogen gir en flott avveksling fra byen og det menneskeformede landskapet. De ulike delene av et naturlig miljø opptrer gjerne som et harmonisk hele. Folks reaksjoner mot hogst og inngrep er et uttrykk for ønsket om å kunne få oppleve skognaturens mer uberørte eller naturlige preg. I denne sammenhengen framstår tidligere plukkhogde skoger som mer naturlige enn skoger der alle trærne er like gamle, pga. flatehogst.

Foto: Sigmund Skeie

Utsikt, oversyn

Vi trekkes til toppene, til utsikt over større områder og oversikt over terrenget vi er i. Kontrastene mellom skogens rom og utsiktspunktene gjør turen spennende og opplevelsen rikere.

Foto: Gjermund Andersen

Fantasieggende og spennende.

Trolsk

Har stedet særpreg? Er det originalt? Avviker det fra omgivelsene? Er det noe ved det som pirrer fantasien? Rare figurer, lukkede "rom", uoversiktelige kløfter osv. Inspirert av eventyrillustrasjonenes billedverden: uorden, dunkelhet, veltede trær, naturkreftenes virkning og tidens tann.

Stilhet

Fraværet av menneskeskapte lyder gjør det mulig å oppleve naturens egne. Sett deg ved bekken og lytt!

Opplevelse av vann, bekker og myrer

Vannfallet renner og strømmer, styrter og fosser bruser og skummer. Men lenger ned risler bekken roligere gjennom skogen og blir tjern. Tjernet er et mål, både for vannet og for oss. Vi kommer dit gjennom skogen og vet plutselig at vi er fremme. Vannet har lyder og skaper bilder. Vannet skaper rom. Vi fjetres av skodde og frostrøyk over stille vannspeil.

Foto: Sigmund Skeie

Rom-opplevelse

Når du kommer til en åpning i skogen - har du tenkt på at det er nesten som å komme inn i et rom? Når vi går på en sti, går vi på et gulv av jord og stein, barnåler, mose og lyng. Vann kan også være gulv. Trær og busker utgjør vegger og tak. Rommet varierer sterkt etter hvert som vi beveger oss innover. Det åpner seg og lukker seg for oss. Og er det ikke spennende når vi bare kan ane hva som befinner seg bak neste sving? Enkelte steder kan vi se ut av

rommet. Stiene går oppe på åser og rygger som gir oss utsikt over landskapsrommene. Myrer og sjøer gir mulighet for oversyn. I tillegg endres lysforholdene seg i forhold til skogen. Romfølelsen kan være i stor og liten skala, fra enorme landskapsrom til rommet mellom to steiner. Også menneskeskapte åpninger i skogen kan gi flotte opplevelser av rom. Det kan være setervoller, Markaplasser eller små glenner i skogen.

Foto: Sigmund Skeie

I Marka får vi fine opplevelser og stemninger. Gode minner lagrer seg i hukommelsen og skaper, sammen med andre typer erfaringer (kunst, litteratur mv), forventninger om å kunne komme igjen og oppleve ting på nytt. Forventningsgleden kan snus til skuffelse, dersom området og opplevelsen er ødelagt i mellomtiden. Steder blir en del av oss selv, av vår identitet. Gjør vi noe med stedet, gjør vi noe med oss selv. Gjenkjennelse er en forutsetning for folks mulighet til å bygge opp og styrke sitt personlige forhold til skog og landskap.

Vi har **noen flere egenskaper** som kan gjøre et område til en eventyrskog enn de vi har beskrevet her fra Båntjern-området.
Se: www.noa.no

Ordforklaring
Fjetres - trollbindes

Markaplasser – gamle bosteder i Marka.

Post 11 Gråorskog (E3)

Denne vegetasjonstypen finner vi gjerne langs elver og bekker der jorda ofte utsettes for flom. Gråorskogen er frodig. Gråor og hegg er de vanligste treslagene. Rips er en typisk busk. Struseving, bekkeblom og hvitveis er arter vi ofte finner i denne skogen.

I gråorskogen **akkurat her** finner vi: gråor, hegg, svartor, rogn, bjørk, osp, selje, alm og spisslønn.

Gråor *Alnus incana*
Tre eller stor busk med lysegrå bark.

Vinterknopper butte, hårete. Unge kvister korthårete. Blad matte, sagtannete, spisse eller avrundete. Små frukter som ligner på kongler. Sambu. Or gir ikke bismak på mat den kommer i kontakt med. Derfor har den blitt brukt til å lage kjøkkenredskaper.

Vendelrot *Valeriana sambucifolia* 50-100 cm.
Blad med 3-5 par småblad og stort endesmåblad. Kronen 5-6 mm lang. Blomstrer i juni-juli.

Hengeving *Phegopteris connectilis* (bregne)
15-40 cm. Bladskaff med noen lysebrune skjell, brekker lett. Bladplate blågrønn og matt. De to nederste finnene henger litt – som to vinger.

Foto: Normann Hagen

Hegg

Hegg *Prunus padus* Stor busk eller tre.
Mørk, bitter bark. Blad bredt lansettforma eller avlange, fint kvasstannete, dunhårete under. Hvite blomster i lang klase. Har du sett hvor fin den er når den blomstrer?

Enghumleblom *Geum rivale* 20-40 cm.
Mykhåret. Stengelblad er trekoplet med små øreblad. Begerblad rødbrune, spisse. Blomstrer halvåpen. Kronblad lyst brunrøde. Det blir mindre av denne når en eng slås. Blomstrer mai-juli.

Enghumleblom

Treslag i området

I tillegg til treslagene som er beskrevet her, fins det noen fremmede treslag i området. Slike står det mer om i naturkart for St. Hanshaugen.

Alm *Ulmus glabra* Blad sagtannet, sterkt rue av korte stive hår på oversiden. Bladstilk mindre enn 3 mm lang. Knoppene er spisse og har rustfargete hår. Blomstrer før løvsprett. Vindbestøvet og vindspredd. Har blitt brukt både til barkebrød og til å lage ski.

Ask *Fraxinus excelsior* Stort tre, opp til 15-20 m. Rak stamme og grågrønn bark. Blad ulikefinna med 3-6 par finner. Blomster små og svart-fiolette i tette klaser før løvsprett. Flat nøtt med vingekant. Hvordan tror du den sprer seg?

Bjork *Betula sp.* Stort tre, 7-20 m. Hvite stammer med svarte felter. Bladstilk halvparten så lang som bladplate. Rakler som sprer pollen før løvsprett. Kan brukes til garnfarging. Garnet får da en klar gul farge.

Furu *Pinus sylvestris* Stort tre med lange, parvise nåler. Hver nål blir 2-4 år i Sør-Norge. Nye nåler kommer bare på nye skudd. Sambu. Ved siden av alm har furu blitt brukt til barkebrød.

Gran *Picea abies* Høyt tre med korte, parvise nåler. Sambu. Kvae fra gran har blitt brukt som tyggegummi. Har du prøvd det?

Gråor *Alnus incana* Se post 11!

Røde kjertelhår på bladstilken. Blomstrer før løvsprett (rakler). Hasselnøtter – du spiser vel det til jul?

Hassel *Corylus avellana* Stor busk eller av og til et tre, 2-6 m. Blad hårete, avrundete, sagtannede, tilspissede.

Hegg *Prunus padus* Se post 11!

Lind *Tilia cordata* Stort tre opp til 20-30 m. Myke hjerteformede blader. Blomsterstand med 4-15 blomster. Lind er løs i veden og lett å arbeide med. Derfor er den mye benyttet til treskjæring.

Morell *Prunus avium* Blad spisse, sagtannede, dunhårete under. Store purpurfargete kjertler øverst på bladskafet. Blomstrer etter løvsprett. Blomster hvite. Liker du moreller?

Osp *Populus tremula* Høyt tre med blankt gulgrønn bark. Bladstilk lang og flat. Blad runde med buktende kant. Har du sett hvordan bladene skjelver i vinden? Veden brukes til å lage fyrstikker.

Rogn *Sorbus aucuparia* Se post 9!

kant. Du kan lage seljefløyte av greinene når sevjen stiger opp i treet om våren!

Selje *Salix caprea* Små til store trær, 3-8 m. Blad 5-10 cm lange, eliptiske til omvendt eggformete. Bladene har tenner eller ujevn

Sommer eik *Quercus robur* Tre 5-15 m. Bladplaten har rett eller hjerteformet grunn. Bladstilken er kort.

Spisslønn *Acer platanoides* Stort tre, opp til 10-20 m. Blad håndfliket. Blomster gulgrønne. Frukten har vinger og er fin å sette på nesen!

Svartor *Alnus glutinosa* Se post 2!

Foto: Norman Hagen